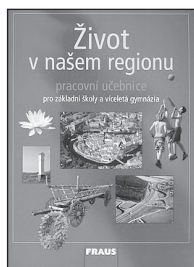

LITERATURA

Učebnice Hany Kühnlové Život v našem regionu získala zvláštní ocenění na knižním veletrhu ve Frankfurtu

H. Kühnlová: Život v našem regionu. Pracovní učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia. Fraus, Plzeň 2010, 64 s. ISBN 978-80-7238-489-1.

Učebnice o relativně malém rozsahu 64 stran byla oceněna na 62. ročníku Mezinárodního knižního veletrhu ve Frankfurtu, v soutěži o nejlepší evropskou učebnici. Do soutěže o nejlepší evropskou učebnici se přihlásilo 19 evropských nakladatelství s celkem 33 tituly. Na ocenění bylo nominováno 9 titulů, mezi nimi i učebnice z plzeňského nakladatelství Fraus Život v našem regionu autorky Hany Kühnlové z katedry sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty UK v Praze. Soutěž probíhala ve třech kategoriích – primary school (pro žáky do 11 let), secondary

school (tj. v našem školském systému 2. stupeň ZŠ a střední škola) a produkty IT technologií. Učebnice získala Zvláštní cenu poroty v kategorii secondary school.

Učebnice je ojedinělá svým pojetím, které je patrné už z jejího podtitulu: pracovní učebnice pro základní a střední školy. Tematické členění je sice klasické, tj. odpovídá členění vědní disciplíny a pořadí témat vychází ze zaběhlého regionálního popisu (od polohy přes fyzickou k sociální geografii), ale pojmenování kapitol je nové, často dokonce formou otázky, a signalizuje novátorské pojetí. A tak místo fyzické geografie se zde nachází kapitola Jakou hodnotu má příroda?, místo ekonomické geografie kapitola s názvem Jak hospodaříme? apod. Zařazeny jsou také tematicky netradiční kapitoly jako Historie, kultura, tradice nebo Žijeme zdravě, kulturně a příjemně? či Budoucnost je naše věc? Celá učebnice ostatně vykazuje výrazný tematický přesah do historie, kultury, občanství a životního prostředí v širokém slova smyslu. Tento přesah může být vnímán jako „málo geografický“, vzhledem k zaměření učebnice na místní region je však zcela správné pojmout život v místě bydliště „komplexně“, bez zdůrazňování vědních disciplín. Zmíněné „mezipředmětové“ přesahy také umožní využití učebnice v dalších školních předmětech.

Co je v učebnici „pracovní“, je vnitřní pojetí kapitol, které je zcela odlišné od zeměpisných učebnic dostupných na našem trhu. Zatímco běžné regionální učebnice jsou pojímány zejména jako systematický přehled (zpravidla při zdůraznění současných problémů), který slouží žákům spíše k domácímu samostudiu a běžně si podle nich připravují svůj výklad učitelé, učebnice Život v našem regionu obsahuje malý podíl výkladových textů ve prospěch řady otázek, tvůrčích úloh, námětů k diskusi, bádání v terénu či k dlouhodobým projektům. Jednotlivé náměty na učební činnosti jsou kategorizovány do soustavy ikonek, které usnadňují orientaci v textu učitelům, kteří učebnici nevyužívají systematicky, ale „jen“ jako databanku námětů do výuky. Pro učitele, kterým by větší výkladový aparát chyběl, je pak určena samostatná Příručka pro učitele.

Bohatý obrazový doprovod je velmi pestrý, neboť jeho výběr byl primárně určen snahou dokumentovat vyučované jevy, procesy, problémy. Podobný charakter mají i popisky k fotografiím, které upozorňují na širší kontext, často navrhují další úlohy nebo obsahují otázky k další práci s fotografiemi. Grafickým oživením jsou poutavé doprovodné kresby Miroslava Háška, které obsahují mj. to, co bylo potřeba znázornit, když nebyla k dispozici fotografie – např. ideální pohled do krajiny 19. století.

Celkové grafické vyznění učebnice je velmi efektní a jistě přispělo k udělení ceny. Grafika ale zároveň přispívá k jisté roztržitosti, která místy vede až k poškození vnitřní koncepce kapitol, které pak vypadají jako soubor námětů bez vnitřní logiky. To ovšem nesnižuje kvalitu učebnice jako celku, která dobře ukazuje v anglosaských zemích běžný koncepční přístup k výuce geografie, totiž že řadu témat obecné geografie lze výstižně prezentovat skrze výuku regionální geografie místní oblasti. Kvalitu učebnice ostatně potvrzuje ocenění z Frankfurtu, a to nejen v mezinárodním srovnání, ale i v rámci české, poměrně rozsáhlé produkce učebnic. Ocenění určitě uvítalo i nakladatelství Fraus, když vydáním učebnice, jež stojí mimo řadu učebnic pro jednotlivé ročníky ZŠ a je netradičně pojata, riskovalo komerční neúspěch díla. Je potěšující zprávou, že tento „risk“ autorky i nakladatelství jít novou, progresivní cestou dopadl úspěšně. Blahopřejeme!

*Miroslav Marada, Univerzita Karlova v Praze,
e-mail: marada@natur.cuni.cz*

T. Hrnčiarová, P. Mackovčín, I. Zvara a kol.: Atlas krajiny České republiky.

Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i.
a Ministerstvo životního prostředí ČR, Půhonice a Praha 2009, 332 s.
ISBN 978-80-85116-59-5.

Když Národní geografický komitét vydal v roce 2001 prohlášení, kterým podporuje vydání Národního atlasu České republiky, považovali to mnozí odborníci v oboru za nereálné. Přesto neuplynulo ani 10 let a vrcholné dílo české geografie a kartografie leží na stole před námi.

V roce 2010 byl slavnostně představen odborné i laické veřejnosti monumentální Atlas krajiny České republiky, který připravila velká skupina odborníků. Na zpracování map a dalších podkladů se podílelo celkem 356 domácích i zahraničních autorů a celkem 133 institucí a firem. Atlas krajiny se začal připravovat na základě soutěže vypsané Ministerstvem životního prostředí ČR jako kartografické dílo shrnující dosavadní poznatky o krajině a jejich jednotlivých složkách. Projekt Atlas krajiny byl řešen v rámci projektu Věda a výzkum MŽP ČR (AK ČR: Sk/600/01/03) od roku 2003. Zajištěním celého projektu byl na základě soutěže pověřen Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i. (VÚKOZ), který ve spolupráci s dalšími spoluřešiteli rozpracoval projekt a začal připravovat obsahové naplnění a technické řešení celého kartografického díla. Byli osloveni odborníci

nejrůznějších institucí z celého Česka, kteří byli schopni navrhnout adekvátní obsah pro jednotlivé oddíly atlasu. Redakční okruh se vytvořil jak z geografických a kartografických pracovišť, tak také vedoucích pracovníků jednotlivých příspěvkových organizací Ministerstva životního prostředí. Do čela redakční rady byl jmenován Ladislav Miko, který v době zadání projektu pracoval jako náměstek ministra životního prostředí a na konci projektu se obloukem vrátil do funkce ministra životního prostředí ČR. Vlastní řízení celého projektu však zajišťovali další vedoucí členové redakční rady. Místopředseda redakční rady Ivo Tábor, ředitel VÚKOZ, byl hlavním řešitelem projektu. Do čela redakční rady byla jmenována jako výkonná redaktorka Tatiana Hrnčiarová z Ústavu krajinnej ekológie Slovenské Akademie věd (SAV), která za sebou měla velmi dobrou zkušenost z práce na Národním atlase Slovenskej republiky. Výkonným redaktorem byl stanoven Peter Mackovčín, který pracuje jako vedoucí oddělení ekologie krajiny v brněnské pobočce VÚKOZ. Práci na přípravě atlasu poté řídila redakční rada složená z 16 členů z různých výzkumných a akademických pracovišť.

Atlas krajiny je složen z 8 základních oddílů. První oddíl s názvem Krajina – předmět studia má dvě části 1.1. Pojetí krajiny (6 stran) a 1.2. Historické a současné dokumenty o krajině (21 s.). Garanty tohoto oddílu atlasu byli Ladislav Plánka a Peter Mackovčín. V první části autoři diskutují koncept krajiny a znázorňují jednak pomocí mapových zobrazení, ale také pomocí schémat a fotografií jednotlivé typy krajiny a jejich proměny. Druhá část v sobě soustřeďuje reprinty nejznámějších historických map, které zobrazují území Česka, až po ukázky současných technických a evidenčních map zobrazení katastrálního území. Na rozdíl od obdobných rozsáhlých mapových děl, která jsou ve velké většině uvedena zobrazením polohy zkoumaného území v makroregionálních, kontinentálních nebo světových souvislostech, je do první části Atlasu krajiny zařazena právě diskuze významu a historické role krajiny a jejich proměn v čase. Právě na tomto příkladě, ale stejně tak i na jiných částech atlasu, lze nicméně velmi dobře dokumentovat jistou obsahovou nejasnost celého úctyhodného díla. Za prvé velmi široký kolektiv autorů shromáždil rozsáhlé informace o stavu a vývoji společnosti a sociálního prostředí a tyto informace adekvátními způsoby zobrazil a za druhé celý projekt vznikl – a byl mimo jiné i financován – z prostředků Ministerstva životního prostředí ČR pod názvem Atlas krajiny s důrazem na krajinnou a přírodní sféru. V celém díle se tak kříží na jedné straně široce chápané pojetí obsahu atlasu vyjádřené potřebou vytvořit národní kartografické dílo a na druhé straně užší pojetí obsahu – vytvořit dílo primárně zaměřené na sledování proměny především přírodní sféry a jejích jednotlivých složek.

Druhý oddíl Geografická poloha se člení na podkapitoly 2.1. Svět (2 s.) a 2.2. Evropa a Česká republika (17 s.). Garanti Vít Jančák, Tatiana Hrnčiarová a Peter Mackovčín se v této části soustředili na zobrazení postavení Česka ve světě a v Evropě. Jistá podoba nejasnosti koncepčního zaměření atlasu je také dobře dokumentovatelná na tomto oddíle. V části 2.2. jsou vedle sebe publikovány mapy, které mají až „propagační“ charakter s poměrně chudou informační hodnotou. Namátkou např. na straně 56 a 57 družicový snímek Evropy a politická mapa Evropské unie s vyznačením období vstupu jednotlivých členských zemí, obě mapy v měřítku 1:9200000. Z hlediska obsahu relativně nevyužitá působí také Fyzickogeografická mapa Česka (s. 66–67) v měřítku 1:500000,

tedy v nejpodrobnějším zobrazení. Mapa zobrazuje pouze fyzickogeografické poměry v Česku s označením nadmořské výšky, názvů významných vrcholů a označení jednotlivých fyzickogeografických celků. Při otevření atlasu se i laik podiví nad velmi malým objemem informací, který například tato mapa obsahuje. Mohly být mimo jiné znázorněny orografické celky, povodí a další informace, které lze v mapě v měřítku 1:500 000 uplatnit, aniž by jakkoliv trpěla čitelnost mapy. Podobně chudě působí i mapa Krajinný pokryv / Využití krajiny (s. 63), která ve 14 klasických kategoriích využití ploch klasifikuje krajinu Evropy v měřítku 1:9 200 000, tedy na celé jedné stránce atlasu. Buď mohli autoři obsah této mapy využít v mnohem menším měřítku bez ztráty čitelnosti obsahu, nebo bylo možné v mapě znázornit i další informace.

Třetí oddíl Historická krajina garantů Pavla Chromého, Tatiány Hrnčiarové a Petera Mackovčina je složena ze čtyř částí: 3.1. Formování státu a správy území (8 s.), 3.2. Procesy změn v krajině (6 s.), 3.3. Vývoj využívání krajiny (6 s.) a 3.4. Historická přírodní rizika (3 s.). Autoři jednotlivých map se soustředili na zobrazení vývoje administrativního uspořádání státu, na vývoj sídelní struktury a jednotlivých ekonomických aktivit na území Česka, na historický vývoj využití půdy, na přírodní rizika a projevy vybraných přírodních katastrof. Za velmi přínosné v této části atlasu považují poměrně hojně využití detailních příkladů, které dokumentují obecně zobrazované jevy, četné uvedení doprovodných textů, tabelární přílohy a ilustrace doplňující informace v oddílu obsažené.

Čtvrtá kapitola Přírodní krajina garantovaná Jaromírem Kolečkou, Peterem Mackovčinem a Peterem Pálenským je tematicky zaměřená na hodnocení přírodních složek krajinné sféry. V této části jsou uvedeny podkapitoly 4.1. Energie (2 s.), následují standardní složky krajinné sféry 4.2. Ovzduší (6 s.), 4.3. Geologické podmínky (10 s.), 4.4. Reliéf (10 s.), 4.5. Vodstvo (8 s.), 4.6. Půda (6 s.), 4.7. Rostlinstvo a živočišstvo (14 s.), doplněné o podkapitolu 4.8. Typy přírodní krajiny (3 s.). Informace v jednotlivých mapách představují jak standardní obsahovou strukturu, tak i standardní způsob zpracování informací a jejich zobrazení o vývoji a současném stavu jednotlivých složek přírodního prostředí. Je možné ocenit, že se jednotliví autoři nesoustředili pouze na informace v tomto typu díla obvykle prezentované, a pokusili se v detailu přiblížit sledovaný jev nebo se pokusili naopak v generalizovaném měřítku o základní zobecnění jevů a procesů. V tomto oddíle je celá řada map zobrazujících jevy dříve těžko mapovatelné, jde tedy o cenné metodické i obsahové originály. Tak jako i v jiných obdobných atlasech však postrádám v této části pokus o komplexnější uchopení celého tématu a zobecnění sledovaných výsledků podle jednotlivých krajinných složek. Atlas by měl umět odpovědět i na otázky, například jak souvisí geomorfologické členění krajiny s hydrologickou situací a odtokem vody z krajiny. Podobných otázek by bylo možné nad jednotlivými sledovanými prvky najít více. Pokus o komplexnější odpovědi nabízí pouze poslední část tohoto oddílu Typy přírodní krajiny (s. 154–155). Rušivě však působí umístění legendy k této mapě, a stejně tak i k mapě Geologická stavba (s. 106–107), až na následující straně. Vzhledem k rozsahu informací, a tedy i značné délce legendy, však pravděpodobně nebylo možné použít jiné řešení, které by současně nevedlo k redukcii obsahu mapy.

Pátý oddíl Současná krajina vznikala pod gescí garantů Ivana Bičicka a Zdeňka Lipského. Oddíl sestává ze čtyř podkapitol: 5.1. Obyvatelstvo (6 s.), 5.2.

Sídla a osídlení (8 s.), 5.3. Ekonomické aktivity v krajině (16 s.), 5.4. Využívání krajiny (13 s.). Jednotlivé mapové listy přinášejí formou kartogramů a kartodiagramů na podkladu map malých měřítek celou řadu agregátních údajů, které charakterizují obyvatelstvo Česka, sídelní strukturu, diferenciaci průmyslu, dopravní zatížení a další, převážně sociogeografické jevy a procesy. Ocenit lze snahu autorů přiblížit jednotlivá hodnocení doplňujícími údaji ve formě tabulek, grafů a schémat. Pro ne zcela fundovaného čtenáře bude pravděpodobně obtížné interpretovat strukturu a obsah dat v mapě Typy přírodní krajiny, zařazené ve 4. oddílu, ve srovnání s údaji obsaženými v mapách Typy současné krajiny a Typy krajinného rázu, které jsou součástí 5. oddílu. Bez vysvětlení bude obtížné porozumět metodické odlišnosti rozdílných druhů informací v těchto mapách.

Šestý oddíl Krajina jako dědictví garantů Petera Mackovčina, Petra Slavíka a Karla Kuči je složený z částí 6.1. Ochrana přírodní krajiny (30 s.), 6.2. Ochrana kulturního dědictví (20 s.), 6.3. Přírodní a kulturní významnost krajiny (5 s.). Tento oddíl v sobě velmi zajímavým způsobem kombinuje informace o jednotlivých typech ochrany přírody a krajiny s ochranou kulturního dědictví. Jednotlivé mapy jsou doplněny dobře vybranými ilustrativními fotografiemi, tabulkovými přehledy a dalšími informacemi a působí jako celek velmi kompaktním dojmem. Soupis všech typů zvláště chráněných území Česka uvedený na dvojstraně 204 a 205 a stejně tak i seznam území Natura 2000 (evropsky významné lokality) na straně 224 mají spíše charakter rejstříku a do mapového díla by měly být zařazeny v jiné podobě a na jiném místě. Mapa předválečného opevnění na dvojstraně 242–243 v měřítku 1 : 500 000 by vzhledem k malému objemu informací zcela jistě mohla být uvedena v menším měřítku.

Do sedmého oddílu s názvem Krajina jako prostor pro společnost garanti Ladislav Plánka, Peter Mackovčin a Tatiana Hrnčiarová zařadili celkem tři části: 7.1. Přírodní a antropogenní rizika (10 s.), 7.2. Kvalita životního prostředí (32 s.) a 7.3. Limity a potenciály krajiny (21 s.). Autoři se pokusili v souboru především syntetických map upozornit na existující a potenciální rizika rozvoje společnosti a pokusili se interpretovat vztah krajina – společnost. Mapy a kartogramy vcelku přesvědčivě upozorňují na nejrůznější problémy a na možná ohrožení krajiny. Nicméně úroveň podrobnosti jednotlivých informací vychází spíše z reálné dostupnosti dat a z podkladů kolektivu řešitelů než ze skutečného dopadu jednotlivých společenských změn na krajinu. V tomto oddíle jsou totiž na jedné straně zařazeny velmi detailní hodnocení nepůvodních druhů rostlin a živočichů introdukovaných do Česka (s. 284–287) nebo například detailní informace o korozních úbytcích jednotlivých materiálů (s. 272) a na druhé straně vysoce syntetická mapová díla související se zatížením krajiny rekreačními funkcemi (s. 300–301) nebo Dynamika rozvoje obcí (s. 302–303). Domnívám se, že právě v této části se opět velmi zřetelně projevuje zmiňovaný rozpor dvou koncepcí tvorby atlasu – na jedné straně byla ambice autorů sestavit národní atlas a na straně druhé existovala objednávka MŽP ČR na Atlas krajiny Česka.

Poslední osmý oddíl Krajina v umění garanta Petra Mackovčina obsahuje 45 maleb a grafik předních českých malířů krajiny a slouží pouze jako doplňující ilustrace k mapovému dílu. Zařazením této části se autoři koncepce Atlasu krajiny České republiky pravděpodobně snažili doplnit mnohdy velmi

sofistikované a laikovi často obtížně interpretovatelné detailní informace v dílčích mapách oddílem, který zobrazuje vyjádření krajiny v umění. Nejsem si však jist, zdali Atlas krajiny má také plnit roli umělecké galerie. Reprinty významných uměleckých vyjádření krajiny bez podrobných komentářů, které by se vztahovaly nejen k zobrazovanému prostředí, ale dávaly do souvislosti historický, krajinný a socioekonomický vývoj, působí jistě velmi inspirativně, ovšem také značně samoučelně. Proto považuji v této sekci za nejčinnější alespoň stručný komentář Jana Laciny na s. 331.

Atlas krajiny představuje velkolepé dílo na 332 stranách a obsahuje 1 137 číslovaných objektů, z toho 906 samostatných map v měřítcích od 1:500 000 až po měřítko 1:3 mil. nebo 1:4 mil., pro zobrazení postavení Česka v rámci Evropy i menších měřítek. Lze velmi ocenit doplnění mapového díla dalšími dílčími výřezy, tabulkami, grafy, texty a fotografiemi, které vysvětlují nebo rozšiřují hodnocené problémy. Atlas krajiny lze označit bez výhrad jako nejrozsáhlejší atlasové dílo nejen co do tematického obsahu, ale i mapových výstupů, v historii československé a české atlasové tvorby. Dle mezinárodně schválených kritérií lze toto dílo nazvat národním atlasem. Atlas je připraven jak v tištěné podobě (2 000 ks), v podobě volných listů (3 000 ks), tak i v digitální podobě na DVD. Moderní digitální technologie zpracování jednotlivých map umožnila autorům zobrazit v mapách celou řadu nových dosud nesledovaných nebo alespoň v podobném mapovém díle nezobrazovaných skutečností. Ačkoliv je v úvodním textu uveden také oficiální jednoslovný název republiky – Česko, autoři poněkud neobratně používají politický název státu nejen v názvu atlasu, ale důsledně i v názvech jednotlivých map, kde již působí přinejmenším nepatřičně.

Atlas byl v průběhu roku 2010 představen odborné veřejnosti a předán zadavateli – Ministerstvu životního prostředí ČR. Je s podivem, že zadavatel přijal toto dílo s určitými rozpaky, vyplývajícími z celkové ceny celého díla, a dosud není rozhodnuto o způsobu jeho distribuce nejen mezi vědeckou komunitu, komunitu odborníků, kteří se podílejí na rozhodování dotýkající se krajiny (tedy využití atlasu na všech stupních veřejné správy), ale také o rozšíření mezi zaujatou laickou veřejnost.

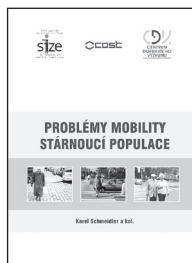
Byť atlas svým opravdu obřím formátem nebude snadné zařadit do žádné knihovny police, zcela jistě patří do všech odborných a vědeckých knihoven jako základní pramenné dílo, které mapuje současný stav a dosavadní vývoj krajiny a společnosti. V tom je jeho role nenahraditelná.

Radim Perlín, Univerzita Karlova v Praze, e-mail: perlin@natur.cuni.cz

K. Schmeidler a kol.: Problémy mobility stárnoucí populace.

NOVPRESS, Brno 2009, 180 s. ISBN 978-80-87342-05-3.

Být mobilní je podstatným znakem moderního života v rozvinutých zemích. Lidé potřebují jezdit do práce, do školy, nakupovat, cestování může být i volnočasovou aktivitou. V souvislosti s populačním stárnutím v průmyslových zemích a s hrozící sociální exkluzí starších lidí nabyla na významu otázka jejich mobility. Demografické změny představují nově vzniklý problém, který

v Evropě začíná nepříznivě ovlivňovat mobilitu v městských oblastech. Stále větší počet starších lidí jezdí automobilem a nedostatečně využívá energeticky úsporné způsoby zajištění mobility, jako jsou pěší pohyb, cyklistika, používání veřejných dopravních prostředků a služby zahrnující kombinaci několika způsobů dopravy.

Problematicke mobility ve vztahu ke stárnoucí populaci je věnována recenzovaná publikace autorského kolektivu vedeného doc. Ing. arch. PhDr. Karlem Schmeidlerem, CSc., která je jedním z výsledků několika mezinárodních projek-

tů řešených v Centru dopravního výzkumu, v. v. i. v Brně. Publikace je účelně rozdělena do 11 kapitol, které doplňuje 6stránkové anglické shrnutí, dále (neúplný) seznam použitých zdrojů a poměrně rozsáhlé přílohy (60 stran).

V úvodní části je stárnutí populace, a s tím spojené pozměněné nároky na rozsah a kvalitu dopravy, dáno do kontextu s nastupujícími sociálními a demografickými změnami, které jsou považovány za jednu z největších výzev pro sjednocenou Evropu. Podrobně je analyzována demografická situace v Česku i v Evropě s důrazem na stáří. Autoři si zde odpovídají i na otázku: Kdy vlastně začíná stáří? V práci jsou pak zkoumány různé aspekty tohoto fenoménu – biologické, psychologické a sociální stárnutí, včetně psychických a fyzických změn ve stáří a jejich dopadů na mobilitu. Mobilita je chápána a představena ve více obsahových rovinách, jako lidské právo či jako znak osobnosti a jako charakteristika prostředí.

Jak populace vyspělých evropských zemí stárne, tak zajištění jejich mobility může být jedním z faktorů, který výrazně přispěje k jejich optimističtějšímu pohledu na svět. Špatná mobilita handicapovaných a seniorů byla v mnoha zemích Evropy mnohdy chápána jako dopravní problém a nikoliv jako odepření lidských práv.

Mění se demografická situace v Evropě a potřeba prostorové mobility seniorů byly náplní evropského projektu SÍZE (Life quality of senior citizens in relation to mobility conditions), jehož závěry jsou prezentovány v dalších částech práce. Jedná se mj. o výsledky kvantitativního i kvalitativního výzkumu kvality života seniorů ve vztahu k podmínkám jejich mobility. Pozornost je věnována i existujícím rozdílům mezi seniory nebo podskupinami seniorů s různými problémy. Čtenář je seznamován se závěry, které vyplynuly z hloubkových i standardizovaných rozhovorů se seniory i experty v oblastech souvisejících s problematikou bydlení, příjmů, řízení auta aj. Jsou zde předkládány i možnosti řešení, z nichž řada má politický rozměr. Odborníci přitom vidí obraz podmínek mobility seniorů v mnohem horším světle než seniři samotní.

Rostoucí potřeba mobility stárnoucí populace, s níž se již v současné době potýkají některé vyspělejší oblasti světa, by měla více upoutat pozornost dopravních plánovačů a tvůrců dopravních řešení a politik a u nás. Autoři doporučují změnit politiku dopravy a navrhují vypracovat globální strategii postihující potřeby mobility stárnoucí populace, kdy mobilita je prezentována jako sociální služba. Závěrečná část práce je věnována budoucnosti městské dopravy v období sociodemografických změn, důraz je mj. položen na podporu udržitelné dopravy.

Publikace Problémy mobility stárnoucí populace je vytištěna na kvalitním papíru, s barevnými obrázky (někdy hůře čitelnými). Vůči čtenáři je korektní

uvést vedle kladů, silných stránek práce i její slabá místa. K nim bezesporu patří nedostatečná finální korektura textu, která by odhalila nedostatky v seznamu citované literatury (řada uváděných citací i s odkazem na příslušné stránky bohužel v závěrečném seznamu použité literatury chybí) či místy chybějící číslování tabulek a obrázků, třebaže se v textu na tato čísla odkazuje. Kritické výhrady mám i k práci jazykové korektorky, která přehlédla řadu vět začínajících malým písmenem a rovněž některé prohřešky proti pravidlům českého pravopisu či typografické nedostatky.

I přes tyto dílčí výhrady, které jsou „vadou na kráse“, recenzovaná publikace určitě stojí za prostudování, ale dovoluji si upozornit, že pro čtenáře, který seniorem je nebo se blíží seniorskému věku, to není četba příliš radostná a povzbudivá.

Vladimír Herber, Masarykova univerzita, e-mail: herber@sci.muni.cz

J. Novotný a kol.: Soubor map Poznáváme svět. Ústřední správa geodézie a kartografie, později Kartografie a Geodetický a kartografický podnik, Praha, 1960–1991.

Obvykle recenze a posudky vznikají v době, kdy je příslušné dílo vydáno. Soubor map Poznáváme svět si však zasluhuje tento zvyk porušit. Toto dílo je totiž unikátní hned z několika pohledů. Podobně jako národní atlasy, které jsou výkladní skříní tuzemské kartografie a geografie, navíc tento soubor map svědčí o kvalitě kartografické a geografické produkce v období před rokem 1989.

Soubor map poprvé vyšel před 50 lety v Ústřední správě geodézie a kartografie, později v podniku Kartografie a ke konci v Geodetickém a kartografickém podniku se sídlem v Praze. Názvy vydavatele se sice měnily, okruh lidí, kteří se na vydávání podíleli, se ovšem příliš neměnil. Soubor map je bezesporu životním dílem vedoucího redaktora geografa RNDr. Jiřího Novotného (*1931), který dílo dokončil. Dle slov J. Novotného „měl celý soubor přispět naší široké veřejnosti k všeobecnému prohloubení geografických znalostí o státech a kontinentech celého světa a dalším posláním bylo též pomoci vyučování geografie na všech školách“.

Tento soubor byl zahájen vydáním svazku č. 1 s názvem Československo (vyšlo celkem šestkrát), posledním byl svazek č. 30 s názvem Svět, vydaný až v roce 1991. J. Novotný shrnul tuto mapovou edici několika zajímavými čísly: „Celkem vyšlo 56 vydání včetně reedici (osobně jsem napočítal 57 vydání) v celkovém nákladu o počtu 980 840 výtisků, soubor obsahoval celkem 978 podrobných geografických textů, 1585 fotografií a 221 715 hesel v rejstříku.“

Na doprovodných textech, které dosahovaly vysoké odborné úrovně a měly mimořádný informační potenciál, se autorsky podíleli především geografové z Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Každý svazek obsahuje podrobnou obecně geografickou mapu (u kontinentů spíše politickou mapu). Na rubové straně map je uvedeno množství tematických map menších měřítek, dále statistické tabulky, kartogramy a různé diagramy. Jak uvádí J. Novot-

ný, „poprvé v naší kartografii byly zobrazeny fyzicko-geografické mapy ČSSR, USA a SSSR a současně samostatné administrativní mapy“.

Vzhledem k tomu, že je dílo unikátní, nemůže být při jeho analýze použita komparativní metoda. Proto je tento článek zaměřen především na analýzu jednotlivých charakteristik a kritérií hodnocení kartografických děl. Na tomto místě je třeba uvést, že jednotlivé svazky souboru *Poznáváme svět své výše* uvedené cíle splňovaly a staly se zdrojem celé řady informací o příslušném území. Na textech souboru map se podílely odhadem čtyři desítky autorů. Co se týče obecných údajů, lze konstatovat, že mapový soubor obsahuje všechny podstatné informace, na základě nichž ostatně mohl být proveden souhrn počtu vydání, výtisků atd. Celý soubor map má spíše nestandardní formát kapsy (190 × 270 mm), v níž je vložen text a mapové listy. Vložené mapové listy mají různý rozměr (900 mm × proměnlivý rozměr, nebo dvou-, čtyř- či osminásobek základního rozměru kapsy). Kompozici map prověřila doba – je srozumitelná a drží se jednotného konceptu včetně zrcadla sazby (umístění jednotlivých kompozičních prvků map apod.). Právě jednotnost v řadě detailů (viz i dále) činí z celého souboru jeden kompaktní celek, který umožňuje snadné srovnání geografických charakteristik.

V rámci matematických základů map je třeba ocenit, že jsou uvedena použitá zobrazení, což usnadňuje uživateli práci s mapou (co lze měřit, s jakým zkrácením lze počítat atd.). Mapy jsou realizovány ve snadno zapamatovatelné měřítkové řadě 1:1,5 mil., 1:3 mil., 1:6 mil. a 1:12 mil. Výjimku tvoří svazek č. 1 Československo (1:750 000), svazek č. 5 Sovětský svaz (1:10 mil.), svazek č. 29 Antarktida, Arktida a Oceánie (1:18 mil.) a svazek č. 30 Svět (1:30 mil.). Díky tomu lze opět snadno srovnávat zobrazená území. Jednotnost je zachována i v číslování poledníků a rovnoběžek u geografické sítě.

Obsah map a přiložených textů je bohatý a u některých svazků edice dokonce pozoruhodný – viz například svazek 29 Antarktida, Arktida a Oceánie se třemi mapami a informačně nabitým textem. Přesto je grafické zatížení map ve většině případů v normě a dnešní tvůrci map by se mohli inspirovat. Je to dáno mimo jiné volbou znakového klíče, který navíc díky své jednotnosti v rámci jednotlivých svazků edice opět přispívá ke snadnému srovnávání zobrazených území. Velice užitečný však není jen líc map (již zmíněné obecně geografické, resp. administrativní či politické mapy), ovšem také rub, který obsahuje přehledně strukturované informace o fyzicko- (FG) a sociogeografických (SG) charakteristikách území (FG: významné hory, největší řeky, jezera, výškové profily, dlouhodobé klimatologické charakteristiky – průměry a extrémy, roční průběh tlaku vzduchu, teplot a srážek, zobrazení klimatických oblastí, délky vegetačního období či průměrného trvání slunečního svitu, dále zobrazení půdních typů, podílu zalesněných ploch; SG: administrativní rozdělení, počet obyvatel, územní vývoj, seznam měst přesahující určitý počet obyvatel, demografické poměry – věkové složení obyvatelstva, migrace a složení obyvatelstva podle rasy, národností aj., průmyslová odvětví, zemědělství, doprava, obchod; z dalších geografických objektů jsou zmíněny významné dopravní průplavy, přehrady a hydroelektrárny, nejnámější národní parky, rezervace a jinak významná území, zobrazeny jsou velkoměřítkové významných sídel a zajímavých míst v příslušném území). Z tohoto výčtu vyplývá, že popis geografických charakteristik území je mimořádně komplexní i v grafické složce. Ne u všech svazků edice jsou samozřejmě obsaženy všechny výše uvedené informace.

Texty obsahují informace v podobné struktuře jako rubové strany mapových listů. Jak je zvykem, začínají popisem základních charakteristik zobrazeného území, dále následuje rozbor přírodních poměrů (povrch, podnebí, vodstvo, půdy, rostlinstvo a živočišstvo, ochrana přírody) a obyvatelstva (vývoj počtu obyvatel, jazyk, demografické poměry, hustota zalidnění, školství, náboženství, zdravotnictví a sociální zabezpečení). V další části se texty věnují hospodářským poměrům (průmysl, zemědělství, doprava, obchod). Text je uzavřen popisem jednotlivých geografických oblastí, definovaných na základě hlediska hospodářského nebo historického, a stručným historickým přehledem. Struktura jednotlivých textů zůstává zachována, konkrétní území a také autorský subjekt samozřejmě určuje konkrétní podobu textu – viz například rozdíl mezi USA a Antarktidou. V rámci jednotlivých vydání byl text inovován a především aktualizován. Je zřejmé, že analogová podoba tohoto díla měla negativní vliv na možnosti aktualizace, přesto o ni autoři s úspěchem usilovali.

Po textu v přiloženém sešitě následuje ještě obrazová část (fotografie dokumentující dané území s popisky), u níž je nutné ocenit dobrou volbu fotografických materiálů. V řadě případů se jedná o šikmé letecké snímky, které podporují geografický charakter publikace. Na konci textové části je zařazena ještě rejstříková část, která je přehledná a efektivně si při jednobarevném tisku poradí i s rejstříkováním více mapových listů do jednoho rejstříku.

Při hodnocení kvality technického provedení je třeba přihlídnout k tomu, v jaké době dílo vznikalo a v jakém nákladu. Zde je třeba ocenit snahu redakce zvýšit kvalitu díla tím, že je pro tisk fotografii využito dražšího, ovšem lepšího hlubotisku v jedné barvě. Ostatní obsah je tištěn ofsetem, a to přímými barvami s pomocí různě hustých autotypických sítí, rubová strana mapových listů s informacemi buď pomocí dvou přímých barev (červené a modré), nebo několika málo přímých barev. Přesnost soutisku je u posuzovaných výtisků vynikající, u jednoho z posuzovaných výtisků chyběly vytištěné dvě strany. Skládání mapových listů je logické, v rámci textové části je použito jak měkké (u vazby V1 bez problému, u dalších se dnes již láme ve hřbetu), tak tuhé vazby (stále v dobrém stavu).

Z hlediska uživatelské vstřícnosti plní tato edice kritéria nadprůměrně. Ve většině případů je přehledná, názorná, čitelná a poskytuje snadné rozlišení obsahové náplně. Otázkou zůstává, do jaké míry se souboru daří plnit estetickou funkci, ačkoliv ta není u kartografických produktů až tak podstatná. S přihlédnutím k tehdejšímu, zejména technologickým možnostem, je ovšem nutné tuto publikaci hodnotit opět spíše nadprůměrně. Charakteristické žlutomodré desky, které si po celou dobu zachovaly s minimálními rozdíly stejný vzhled, se staly během těch 30 let jednoznačným atributem této publikace. To je pro každé dílo mimořádně důležité.

Provést souborné zhodnocení touho publikačního počínu je poměrně náročné, v ideálním případě by totiž vyžadovalo seznámit se se všemi jeho vydáními. Vysoká odborná úroveň textů a kvalita obsahu ze souboru Poznáváme svět činí dílo, které ocení i dnešní zájemci o geografii, ačkoliv již není obsahově zcela aktuální. Na základě vlastních zkušeností vím, že toto dílo bylo používáno i na řadě středních škol. Sloužilo tedy svému účelu a naplněna snad byla i snaha autorů rozšířit geografické poznatky o světě kolem nás. Jak uvádí V. Štěpánek, „ačkoliv je toto dílo vyrobeno technologickými postupy, které se dnes již

jeví jako archaické, je stále obsahově na vysoké úrovni a v jistém smyslu u nás stále nepřekonané“.

Bohužel dnešní roztržitost tuzemské kartografické produkce neumožňuje toto dílo alespoň v nějaké době vydat znovu. Jak se ukázalo při realizaci nedávno vydaného Atlasu krajiny České republiky, bez finanční podpory státu to prostě při takovém rozsahu prací nejde. Na vzniku takového díla by muselo participovat více institucí. Samozřejmě by byla spíše jeho elektronická podoba s možností on-line přístupu s aktualizacemi a s přijatelným zabezpečením. Věřím, že by svou roli toto dílo našlo zejména v geografickém vzdělávání, kde je stále nedostatkovým zbožím spojení geografické informace s kartografickou. Atlas krajiny ČR se po více jak 40 letech stal dalším dílem s charakterem národního atlasu. Jak dlouho budeme čekat na podobný počín, jakým byl soubor map *Poznáváme svět*, a dočkáme se jej vůbec?

*Jan D. Bláha, Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem,
e-mail: jd@jackdaniel.cz*